

Četiri našastara (imovnika) župnih kuća u Hercegovini s kraja 18. stoljeća

MILO JUKIĆ
Samostalni istraživač, Kreševo
Independent researcher, Kreševo
E-mail: milo.malum@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.47960/2712-1844.2026.12.33>
UDK: 27-523.42 (439.56) "17"
94 (439.56) "17"
Prethodno priopćenje
Primljeno: 3. ožujka 2026.
Prihvaćeno: 30. travnja 2026.

Sažetak

U znanstvenim radovima koji se bave djelovanjem Katoličke Crkve u Hercegovini tijekom prethodnih stoljeća, župne se kuće uglavnom spominju tek uzgred, u sklopu obrade drugih, važnijih tema. Za neke od župnih kuća navedeno je kada su izgrađene ili kada se prvi put spominju, ali se svi dosad objavljeni zapisi uglavnom svode na njihove opisne ocjene, naime, da su "bijedne", "neugledne" ili da više nalikuju "seoskim kućarama, nego li pristojnim župskim stanovima", dok konkretnih podataka kojima bi se takve ocjene obrazložile i potvrdile nema. Cilj ovoga rada je prezentirati četiri dosad nepoznata našastara (imovnika, inventara) hercegovačkih župa krajem 18. stoljeća, koji sadrže obilje podataka o tomu čime su raspolagali onodobni župnici, od svakodnevnih kućnih stvari, preko crkvenog ruha i posuđa, pa do živežnih namirnica i životinja te, u jednom slučaju, priručne vjerske knjižnice.

Ključne riječi: našastar (imovnik); župne kuće; Hercegovina; 18. stoljeće.

Four Property Lists/Inventories (*Našastari*) of Parish Houses in Herzegovina at the End of the Eighteenth Century

Preliminary communication
Received: 3 March 2026
Accepted: 30 April 2026

Parish houses have generally been mentioned only in passing, to wit as part of discussions of other, more important, topics in scholarly works dealing with

the activities of the Catholic Church in Herzegovina in the previous centuries.

After Catholic churches and monasteries had all been destroyed in the first centuries of Ottoman rule in Herzegovina, Herzegovinian Catholics were ministered to by priests from Dalmatian monasteries. Permanent priests, living in the parishes assigned to them, began to appear only at the beginning of the eighteenth century, after Herzegovina had been placed under the pastoral oversight of the Franciscan monastery of Kreševo.

It is widely known that throughout its lifetime the Ottoman polity prohibited construction of Catholic churches; at the same time, taxes had to be paid on every designated parish house, since its presence was understood as the existence of a parish. For this reason, until the second half of the eighteenth century, priests – mainly Franciscans, occasionally Glagolitic clerics – resided at their parishioners', serving the faithful in the surrounding area, with Mass celebrated in secluded outdoor locations.

Only in the second half of the eighteenth century were parish houses erected in some parishes. For some, the date of construction or their earliest mention is known, but all records published to date largely amount to descriptive judgements, namely that they were "miserable", "unimposing", or "more like village cottages than appropriate parish residences", yet specific evidence to substantiate and confirm such assessments is lacking. The construction of parish houses was prevented or slowed by frequent Venetian-Ottoman conflicts, especially the Cretan War (1645–1669), as well as by the burning of the mother monastery at Kreševo together with its church in 1765, as its reconstruction took priority, since without it the very survival of monastic parishes and pastoral care for the local faithful would have been called into question. Furthermore, parish houses, like the priests who dwelled in them, were not infrequently the target of attacks by local "Turks".

The aim of this paper is to present four previously unknown *našastari* (property lists, inventories) of Herzegovinian parishes from the late eighteenth century, which contain a wealth of information about what parish priests of the time possessed – from everyday household items through liturgical vestments and vessels to foodstuff and livestock and, in one case, a modest home library.

Keywords: *našastari* (property lists, inventories); parish houses; Herzegovina; eighteenth century.

Uvodne napomene: katolici i Katolička Crkva u Hercegovini od uništenja hercegovačkih samostana do kraja 18. stoljeća

Nakon što su tijekom 16. stoljeća srušeni samostani i crkve u Hercegovini (Konjic 1521. ili 1524., Mostar i Ljubuški 1563. godine), katolici

su u Hercegovini ostali ne samo bez ijedne crkve nego i bez svećenika, izuzimajući njihove povremene dolaskе iz samostana u Živogošću, Zaostrogu i Imotskom, a ponekad i iz samostana u Makarskoj. Znalo se koji samostan, i u kojoj je mjeri to bilo moguće, skrbi za koju župu pa su iz Živogošća opsluživani Blato, Brotnjo i Primorje, iz Zaostroga Čitluk (misli se na Gabelu), Ljubuški, Vrgorac i Zajezerje, a iz Imotskog Podbila, Sovići, Drinovci i Kamenmost.¹ Kako crkava nije bilo, mise su, na prijenosnim oltarima, održavane na zgodnim mjestima koja bi, prema zapisu Pavla iz Rovinja iz 1640. godine, fratar unaprijed odredio, kao i termin mise, te o tome obavijestio vjernike s toga područja.²

Česti mletačko-turski sukobi uzrokovali su probleme u djelovanju svećenika, zbog čega se događalo da vjernici na nekim područjima svećenika ne vide i po više godina. Ako sudimo po jednom dokumentu iz 1650. godine, koji se čuva u arhivu Franjevačkoga samostana u Makarskoj, franjevci su za dolazak i djelovanje morali tražiti pismenu dozvolu osmanskih vlasti. U dokumentu se stanovnicima nahija Blato i Brotnjo daje na znanje kako "Hrvatski vlasi (Hrvat eflakani) koji se kreću po spomenutim nahijama trebaju jednog redovnika" te kako je "nositelj ove murasele, redovnik po imenu fra Marijan iz Imotskog, došao njima pa je potrebno da ga nitko ne sprečava i da ga nitko ne uznemirava". Muraselu je ovjerio "siromah Ahmed kadija u varoši Mostaru".³ U većem broju sličnih dokumenata u istom arhivu ne navodi se odredište franjevac koji traže dozvolu za posjet vjernicima, ali se neki od njih vjerojatno odnose na zapadnohercegovačko područje.

Posjeti biskupa bili su vrlo rijetki, o čemu najbolje govori podatak da vjernici u Raškoj Gori, kad im je 1667. godine došao makarski biskup fra Marijan Lišnjić, nisu znali ni što znači riječ biskup, jer ih nijedan nije posjetio od pada toga područja pod osmansku vlast.⁴ Najpoduzetniji na tom planu bio je makarski biskup Bartol Kačić, koji će u hercegovačke

¹ BAZILIJE PANDŽIĆ, "Izvjestaji Makarske biskupije sačuvani u tajnom vatikanском arhivu", u: *Nova et vetera*, Sarajevo, 1/1980., str. 145.

² STIPAN ZLATOVIĆ, "Izveštaj o Bosni god. 1640. o. Pavla iz Rovinja", u: *Starine*, 23, Zagreb, 1890., str. 18.

³ ARHIV FRANJEVAČKOG SAMOSTANA MAKARSKA (dalje: AFSMA), *Acta turcica*, III, 72 (prijevod Hazima Šabanovića).

⁴ BAZILIJE PANDŽIĆ, "Marijan Lišnjić makarski biskup (1609.-1686.)", u: *Nova et vetera*, Sarajevo, 1/1977., str. 36.

krajeve zači 1622., 1630. i 1636. godine, te spomenuti Lišnjić. U razdoblju između djelovanja Bartola Kačića i Marijana Lišnjića, koje se najvećim dijelom preklapa s trajanjem Kandijskoga rata (1645.-1669.), prilike su bile takve da Kačićev sinovac i nasljednik na biskupskoj stolici Petar Kačić, po svemu sudeći, nijednom nije zašao u hercegovačke krajeve, a jedno je vrijeme, od smrti Petra Kačića 1661., pa do Lišnjićeva imenovanja za biskupa, 1664. godine, makarska biskupska stolica bila upražnjena.

Takvo stanje potrajat će sve do početka sljedećega stoljeća, kada pastoralnu skrb o katolicima u zapadnoj Hercegovini preuzimaju franjevci iz Kreševa. Događa se to u najtežim trenucima za katoličanstvo u Bosni i Hercegovini, nakon upada Eugena Savojskog u Bosnu, 1697., i odlaska velikoga broja katolika s njegovim trupama u jesen iste godine. Broj katolika i svećenika pod okriljem preostala tri samostana (Fojnica, Sutjeska i Kreševo) pada na najmanji u poznatoj povijesti Bosne i Hercegovine, a bijes se Osmanlija zbog vojnih poraza narednih desetljeća neprekidno iskaljuje na njima.

Podatci o djelovanju kreševskih franjevaca u prvoj polovici 18. stoljeća oskudni su, a mnogo više ih je u drugoj polovici istoga stoljeća, kada se stanje u Bosni i Hercegovini unekoliko smirilo, premda se svakovrsno i gotovo svakodnevno ugnjetavanje franjevaca i katolika nije smanjilo. Iako župnici u "kreševskoj Hercegovini", kako područje hercegovačkih župa kreševskoga samostanskog distrikta naziva apostolski vikar fra Marijan Bogdanović,⁵ još nekoliko desetljeća neće imati stalnih boravišta i župnih stanova, pastorizacija zapadnohercegovačkih katolika počela je već dolaskom kreševskih franjevaca dobivati konture kasnijeg razmjerno organiziranog djelovanja, a od uspostave bosanskog apostolskog vikarijata redoviti su i dolasci biskupa, odnosno apostolskih vikara u Hercegovinu.

U kakvim teškim okolnostima djeluju svećenici i apostolski vikari najbolje pokazuje pismo svećenika glagoljaša don Ante Budimira upućeno Kongregaciji za širenje vjere 21. studenoga 1737. Budimir u pismu, iznoseći probleme koje mu prave "Turci", navodi, uz ostalo, kako je od njih bio tri mjeseca utamničen te da se otkupio plaćanjem, ali ne potpuno,

⁵ MARIJAN BOGDANOVIĆ, *Ljetopis kreševskoga samostana (1765-1817)*, Synopsis, Sarajevo – Zagreb, 2003., str. 64.

nego im je i dalje dužan, a globe ga i otimaju toliko da su mu odnijeli i misnu paramentu. Moli potporu, jer nema ni župe ni prihoda, ali unatoč tomu već osam godina "idem po turskoj zemji ispovidam karstim odim na bolesnike trudim u noći i dnevnu". Takvo postupanje Osmanlija prema svećeniku je u ono doba gotovo konstanta, ali Budimir, nastavljajući pismo, iznosi nešto što se ipak rijetko događalo: u njegovoj se kući, kod njega, sklonio "gospodin biskup bosanski blaženi starac", a riječ je o prvom apostolskom vikaru fra Mati Deliviću.⁶ On će kod Budimira, "u turskoj zemli u župi od Posušja (...) blizu Imockoga",⁷ nastojeći tako zaštititi tri bosanska samostana, ostati godinu i pol, a i sâm će nekoliko dana poslije (1. prosinca iste godine) pisati Propagandi, potvrđujući teškoće u kojima žive katolici i probleme koje prate djelovanje svećenika. Uskoro će, nakon povratka u Kreševo, i umrijeti.⁸

Više detalja o tome što je sve zadesilo Delivića tih godina u Hercegovini donosi fra Ignacij Strukić. On, makar s velikim vremenskim odmakom, bilježi da su "Turci" Delivića u Viru, dok je obavljao apostolski pohod, najprije bez razloga napali, a nakon što je pobjegao u obližnju kuću, provalili u nju te ga počeli tući i psovati mu. Obranili su ga i otkupili tamošnji kršćani, ali je Delivić ipak, uz ostalo, ostao bez biskupskoga prstena. Sve se to događa unatoč tomu što je uza se imao vezirvu dozvolu da smije obilaziti i Hercegovinu. Ni sljedeće godine Delivić neće dobro proći u Hercegovini. Budući da se mnogo vjernika sakupilo dočekati ga, posuški kadija "izmisli da su braća kreševskoga samostana, na kojega područje spadaše Posušje, sabrali više hiljada katolika, s kojima namjeravaju udariti proti Turčinu". Od mogućih problema opet se, preko nekog neimenovanoga baše, obraniše mitom od 400 talira.⁹

⁶ Fra Mato Delivić (Kreševo, 1666. – Kreševo, 22. 6. 1740.) bio je prvi apostolski vikar u osmanskoj Bosni. Na tu dužnost imenovan je potkraj 1735. godine. O Deliviću: *Hrvatska enciklopedija*, sv. IV (ur. MATE UJEVIĆ), Naklada Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda, Zagreb, 1942., str. 621.

⁷ Riječ je o selu Vir, u kome je početkom 2016. postavljen spomenik don Anti Budimiru i njegovu bratiću, bogoslovu Marku Budimiru te fra Mati Deliviću.

⁸ JULIJAN JELENIĆ, *Spomenici kulturnog rada franjevac Bosne Srebreničke*, Povjesno društvo za proučavanje prošlosti jugoslavenskih franjevaca, Mostar, 1927., str. 64-66.

⁹ IGNACIJ STRUKIĆ, *Povjestničke crtice Kreševa i franjevačkoga samostana*, Bosanska pošta, Sarajevo, 1899., str. 50-51.

Župne kuće – nastanak i stanje

O stanju župnih kuća nemamo mnogo podataka, osim provizornih, opisnih, uglavnom bez bližega preciziranja vremena na koje se odnose. Tako fra Anđelko Barun citira fra Radoslava Glavaša, koji služenje misa i život katolika i franjevac u Hercegovini opisuje ovako: "Nigdje crkve, da se svome Bogu pomoliš, nego vedro nebo, - da, koji kitnjasti hrast u zabitnoj šumi, to je bio hram, gdje je Hercegovac svoje potrebe prikazivao Bogu, gdje je sa strahom slušao riječ Božju i krijepio dušu svoju svetootajstvima vjere (...) Sedam osam župnih kućica, koje su naličile više seoskim kućarama, nego li pristojnim župskim stanovima, to je bilo sve, što je imala Hercegovina."¹⁰

Fra Ignacije Gavran, opisujući stanje katolika u kreševskom samostanskom distriktu u drugoj polovici 18. stoljeća, tvrdi da u samostanskim župama "borave župnici, ali bez crkve (izuzev u Kreševu) i bez pravih župskih stanova", ne precizirajući kako bi trebali izgledati župski stanovi da bi ih se moglo nazvati "pravim".¹¹ Dr. fra Robert Jolić, pišući o istom razdoblju, drugoj polovici 18. stoljeća, pozivajući se na biskupske izvještaje, piše da "župnici i nemaju vlastitih župnih kuća, nego sa zavežljajem na ramenu ili na konju krišom obilaze sela i stanuju u svojim siromašnih župljana, dijeleći sakramente i poučavajući crkveni nauk",¹² premda u istom tekstu (vidi niže) donosi detalje o nekim od župnih kuća iz toga doba. Razlozi za gore navedeno ležali su, prema mišljenju Jolića, ponajprije u tome što su "franjevci i katolički puk bili toliko siromašni da nisu bili u stanju izgraditi bilo kakvu trajnu nastambu za župnika", a također i jer su franjevci "za svaku župu morali vlastima

¹⁰ ANĐELKO BARUN, *Franjevci među svojim pukom – kratka povijest Bosne Srebrene*, FMC Svjetlo riječi, Sarajevo, 2021., str. 71.

¹¹ IGNACIJE GAVRAN, "Uvod", u: MARIJAN BOGDANOVIĆ, *Ljetopis kreševskoga samostana (1765 - 1817)*, Synopsis, Sarajevo – Zagreb, 2003., str. 11.

¹² ROBERT JOLIĆ, "Franjevci na prostoru Hercegovine u osmanlijsko doba", u: ROBERT JOLIĆ (prir.), *Franjevci i Hercegovina, Zbornik radova s istoimenoga znanstvenog simpozija održanog 6. listopada 2009. u Mostaru u prigodi 800. obljetnice utemeljenja franjevačkog reda /1209.-2009.)*, Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM – Franjevačka knjižnica Mostar, Mostar, 2009., str. 86.

plaćati određeni iznos, nešto kao porez na župnu kuću, točnije na župnu administraciju."¹³

U nekim slučajevima nisu bile dovoljne ni prethodno dane dozvole osmanskih vlasti, što najbolje pokazuje slučaj paljevine župne kuće župe Uskoplje u selu Voljice, 1802. godine.¹⁴ Radilo se o prvoj uskopaljskoj župnoj kući, podignutoj 1796. po tadašnjem župniku fra Ivi Mirčeti, koji je za to dobio odobrenje od vezira Sulejman-paše i uskopaljskoga kadije Adžabulića, uz savjet da, kako se uskopaljski muslimani ne bi bunili, najprije podigne staju, koju će potom preurediti u župnu kuću. Šest godina poslije novi kadija Muhidinović, i to na nagovor svoga prethodnika Adžabulića, osporava gradnju, tražeći ogromno mito od 1000 reala. Budući da je fojničkom samostanu i tadašnjem uskopaljskom župniku fra Mati Krističeviću bilo nemoguće izdvojiti traženi novac, Muhidinović najprije predaje tužbu u Travnik, a malo potom, uza znanje i potporu istog Sulejman-paše koji je šest godina prije dao dozvolu za gradnju, šalje nekoliko zaptija koji spaljuju župnu kuću, staju i hambar. Fojnički samostan, uza svu štetu, mora platiti i 1960 groša globe.¹⁵

Poznat je i slučaj iz veljače 1779., kada tamošnji baše počеше progoniti broćanskoga župnika fra Gabru Mijatovića, da bi mu na kraju udarili na kuću i zapalili je, a župnik, pobjegavši iz vatre na druga vrata, bi zasut metcima, ali prođe neokrnut. Nakon što je narod počeo gasiti požar, baše pobjegoše, ali su poslije toga nastavili s prijetnjama, pa je samostan župnika morao povući u Kreševo,¹⁶ a Brotnjaci na neko vrijeme ostaše bez svećenika.

Konkretno podatke o vremenu gradnje pojedinih hercegovačkih župnih kuća u literaturi imamo od fra Petra Bakule, koji piše da je do odvajanja zapadnohercegovačkih župa od Bosne Srebrene u župama toga područja podignuto šest župnih kuća: Mostarski Gradac (1797.), Čerigaj (do 1809.), Posušje (1822.), Gradnići (1825.), Ružići (1836.) i Veljaci

¹³ *Isto*.

¹⁴ ANTE ŠKEGRO, "Rimokatolička župa Uskoplje", u: *Bosna franciscana*, 4, Sarajevo, 1996., str. 124.

¹⁵ O svemu opširno izvještava sam župnik Krističević. MATO KRISTIČEVIĆ, *Enhiridion*, Franjevački samostan Fojnica – "Svjetlo riječi", Fojnica, 2019., str. 170-177.

¹⁶ M. BOGDANOVIĆ, *nav. dj.*, str. 203.

(1837).¹⁷ Bakula u prvi plan stavlja navedene godine, iako i sam spominje starije župne kuće u navedenim i drugim mjestima. Za sveukupno loše stanje Katoličke Crkve u Hercegovini, kamo svakako pripada i izgradnja te održavanje župnih kuća, Bakula, uz ostalo, uzroke nalazi i u nezainteresiranosti franjevac iz Bosne za pastoralnim radom u Hercegovini, jer je nisu osjećali svojom domovinom.¹⁸

Dr. fra Robert Jolić, uglavnom, pozivajući se na izvještaje apostolskih vikara, donosi najviše podataka o stanju župnih kuća u Hercegovini.¹⁹ Prema izvorima koje navodi Jolić, u Posušju su, točnije u obližnjem Osoju, franjevci sigurno imali župnu kuću najkasnije 1773., iako je moguće da je postojala i u vrijeme pastirskih pohoda biskupa Dragičevića (1742. i 1761.).²⁰ U Ljubuškom je, što nije čudno s obzirom na kasni osnutak župe (1761.), nije bilo ni 1779., nego tek krajem stoljeća, i to najprije u Vojnićima, na lokalitetu Župnice,²¹ u Brotnju se, u selu Gradnići, najkasnije od 1761. nalazi "malena i neugledna župna kuća, koja je podignuta prije nekoga vremena",²² te u Gracu "fratarsku kuću" prvi spominje biskup Bogdanović 1768., dok se u izvještajima iz 1773., 1776. i 1779. godine navodi da u Gornjem Gracu župnik ima "bijednu kućicu",²³ a prvi spomen župne kuće u Mokro-polju ili Pribinovićima za župu Blato (Široki Brijeg) datira iz 1761., da bi nova krajem stoljeća bila podignuta na Čerigaju.²⁴

Nekoliko podataka o stanju župnih kuća na kraju 18. stoljeća nalazimo u izvještaju o prvom općem i kanonskom pohodu biskupa fra Grge

¹⁷ PETAR BAKULA, *Hercegovina prije sto godina ili Topografsko-historijski šematizam Franjevačke kustodije i Apostolskog vikarijata u Hercegovini za godinu Gospodnju 1867 (Šematizam fra Petra Bakule)*, s latinskog originala iz god. 1867. preveo Vencel Kosir, Provincijalat hercegovačkih franjevaca, Mostar, 1970., str. 68, 74-75, 80, 85-86, 120, 142-143, 147, 150-151, 154, 156, 158.

¹⁸ PETAR BAKULA, *Mučeništva u franjevačkoj opservantskoj misiji u Hercegovini*, Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM, Mostar, 2014., str. 47.

¹⁹ R. JOLIĆ, "Franjevci na prostoru Hercegovine u osmanlijsko doba", str. 86.

²⁰ *Isto*, str. 89-90.

²¹ *Isto*, str. 92.

²² *Isto*, str. 93.

²³ *Isto*.

²⁴ *Isto*, str. 95.

Ilija Varešanina, obavljen u ljeto 1797.²⁵ U spomenutom izvještaju izrijekom se navode župne kuće u Posušju, Rošku Polju, Ružićima, Ljubuškom, Gradnicima i Čerigaju.

U župnoj kući u Posušju biskup je napisao "podužu okružnicu kojom je cijelom svećenstvu i katoličkom narodu najavio svoju prvu kanonsku vizitaciju" i u njoj prenoćio, kao i sutradan, u Rošku Polju, gdje se "nalazi kućica u kojoj stanuje pop glagoljaš", a u tom mjestu i župi ponovno će boraviti još dva dana nakon što pohodi Duvno. U župnoj kući u Ružićima ostao je dvije noći, a o njoj ne bilježi ništa osim da je mise služio pod orahom uz nju. I u župnoj kući u Ljubuškom ostao je dvije noći, a u izvještaju je naziva "bijednom kućicom", koju je, međutim, nakon što je, druge noći, u pola dva, napadnuta od Turaka, spasio od uništenja tako što je napadačima preko svoga tajnika poslao nenavedeni iznos novca. U Gradnicima u Brotnju ostao je tri dana, ali župnu kuću ne spominje, a isto se ponovilo i s Čerigajem, gdje je zabilježio samo da je oltar podignut "u blizini župne kuće". U Mostarskom Gracu smjestio se "u župni naslon, jer (župa) nema kuće", gdje su ga drugoga dana boravka čestom pucnjavom i danju i noću uznemiravali Turci, pa je Mustafi-agi Vugiću, zvanom Šiško, očito utjecajnom u vlasti Mostara, poslao pet škuda "da ih se oslobodi". Dva dana prije Turci su u Mostaru ubili osam i ranili tri osobe; iako se to ne navodi izrijekom, vjerojatno su u pitanju katolici, čim su osmorica ispred ubojica pobjegli upravo u Gradac. Nije navedeno gdje je biskup noćio dvije noći; "naslon" u koji se smjestio vjerojatno je bila privremena nastamba u kojoj se, jer je bilo ljetno doba, moglo i prenoćiti. Iz Mostarskoga Graca biskup Ilija krenuo je prema Duvnu, kojem je tada pripadalo i Rakitno, gdje je prenoćio u kući "pobožnoga katolika Petra Petrovića", što upućuje na to da tamošnji kapelan vjerojatno nije imao kuće.²⁶

Zanimljivo je da nitko od autora koji su se dotakli ove teme ne posvećuje pozornost činjenici da je kreševski samostan s crkvom do temelja izgorio na Uskrs 1765. te da je njegova obnova, uslijed prijetnje potpunim nestankom, čime bi i redovita pastorizacija u župama došla u pitanje,

²⁵ ANDRIJA NIKIĆ, "Regesta dokumenata Kongregacije de propaganda fide (1) - Scritture riferite nei Congressi, Bosnia, sv. 9 (1796. - 1818.)", u: *Bosna franciscana*, 9, Sarajevo, 1998., str. 256-264.

²⁶ *Isto*.

sljedećih godina predstavljala prioritet kad je riječ o građevinskim radovima na području samostanskoga distrikta. Treba imati na umu i činjenicu da se za vrijeme obnove ne može uzeti samo 1767., kao godina ponovnoga podizanja samostana i crkve, nego je oporavak od ogromne štete, kroz nabavu osnovnih stvari u obnovljenom samostanu, trajao mnogo narednih godina.²⁷

Osim "prošnje", odnosno organiziranoga prikupljanja novca za obnovu po cijeloj Bosni i Hercegovini te po inozemstvu, koju su obavljali franjevci kreševskog samostana,²⁸ bilo je i pojedinaca koji su u obnovljeni samostan donosili ili slali potrebne stvari, ponajviše crkveno ruho, ali ponekad i crkveno posuđe. Takvih pojedinačnih darova bilo je i iz Hercegovine. Tako je u nastavku prvog inventara sakristije i crkve napravljena nakon obnove, zabilježeno kako 1767. "posla jedan kalexich Ivankovich iz Mostarske xupe. Cupa i patena od srebra, a piestal od midja²⁹ pozlachen", dok naredne godine "iz Posusja Ivan Mitrovich i xena mu Angelia poslashe jedan Calex. Cupa i patena od srebra, piestal od midja". Kaležić koga daruju Ivankovići stoji sedam, a kalež Mitrovića osam cekina. Takvih darova bilo je i prije požara, pa 1757. godine "posla jedan kalexich Vasi(g)l iz Brochna. Sama cupa od srebra, a patena od midja", ali ih je najviše doneseno ili poslano nakon požara i ponovne gradnje samostana i crkve, gdje, očekivano, prevladavaju darovi Kreševljaka.³⁰

Župni našastari (imovnici) s kraja 18. stoljeća

Mnogo konkretnih, dosad nepoznatih podataka nalazimo u našastari-ma (imovnicima) pojedinih župa, koji se čuvaju u Arhivu Franjevačkoga

²⁷ ARHIV FRANJEVAČKOG SAMOSTANA KREŠEVO (dalje: AFSK), Protocolum historicum (Ljetopis fra Franje Bogdanovića), Fond: Ljetopis/kronika, kutija 34, signatura Ljet. 1, str. 50-58.

²⁸ MILO JUKIĆ, "Doprinos hercegovačkih župa u obnovama Franjevačkoga samostana Kreševo 1767. i 1822. te njegovu održanju do sredine 19. stoljeća", u: *Hercegovina*, 9, serija 3, Mostar – Zagreb, 2023., str. 130-132.

²⁹ mjed

³⁰ Protocolum revum sive supellectilium Sacristiae et Ecclesiae S. Cath. contus factum seu protocollatum Anno 1768. Primo postreedificationem et quidem mobilium majoris conditionis, AFSK, Fond: Ljetopis/kronika, kutija 34, signatura Ljet. 1, str. b7

samostana Kreševo.³¹ Tako s kraja 18. stoljeća imamo našastare župe Posušje (1780.), Gradac, odnosno Mostar (1784.) s dodatkom kuće u Raškoj Gori, a u još jednom iz toga doba, koji je sačinio fra Lovro Soptić "de Blato", nije navedena ni župa, ni godina nastanka. Četvrti našastar odnosi se na župu Brotnjo i također je nedatiran, a izradio ga je fra Pavao Penavić. Kako je Penavić službu župnika Brotnja obavljao u dva navrata, od 1786. do 1791. i od 1797. do 1800., našastar se također odnosi na navedeno razdoblje.

Najstariji našastar, naslovljen s *Inventarium Domus Parochialis de Posusje Die 5. Julij An. Dni. 1780 relictum á P. Gregorio Olovčich á Cresevo Suo Succesor Pri Georgio Maresceovich*,³² ujedno je i najopširniji, a pripremio ga je tadašnji posuški župnik fra Grgo Olovčić iz Kreševa pred primopredaju župe također Kreševljaku fra Juri Mareševiću 5. srpnja 1780.³³ Pisan je bosančicom, na tri stranice, a svjedok je bio fra Juro Nikolić iz Kreševa. Prema tom našastaru u župnoj kući popisano je sljedeće:

Stranica 1.

Ostali paramentah dok sedme omnia Sacra

Supellectilba praeter Planetam	6
+ Bačavah	5
+ Burila nova	2
Bucat ³⁴	1
+ tendžere	3
kotlić	1
čaša darvena	1

³¹ AFSK, Fond: Našastari (imovnici) iz Kreševa i drugih župa (1780.-1962.), signatura Pred. SŽ 2

³² Najstariji je sačuvani našastar ne samo s hercegovačkog područja već i uopće u kreševskom samostanskom Arhivu izuzev onih iz samoga Kreševa.

³³ *Inventarium Domus Parochialis de Posusje Die 5. Julij An. Dni. 1780 relictum á P. Gregorio Olovčich á Cresevo Suo Succesor Pri Georgio Maresceovich*. AFSK, Fond: Našastari (imovnici) iz Kreševa i drugih župa (1780.-1962.), signatura Pred. SŽ 2

³⁴ Bucat je manja drvena posuda eliptičnog dna i istog takvog nepomičnog zaklopa, koja se pri dnu blago proširuje. Bila je izrađena od 16 đuga, od kojih je jedna bila duža od ostalih i imala funkciju ručke, s alkama kojima bi se kačila na sedlo. Služio je za prijenos vode, mlijeka, vina i drugih tekućina.

Ibrik i legenj	1
+ ćasa	1
Čanakah	3
zdilah	5
tanjurah	15
kašikah	11
pjatah od kositera	3
sahn ³⁵	1
+ Porciona	-
Saksia	1
Bukare darveneh	2
gradile	1
sadžaka	2
prikladanj	1
kevcia ³⁶ šuplja	1
+ Varjača darvena	1
mahle slanice	2
velika slanica	1
solli okah	8
mlin mahli od kaveh	1
kanaveta s' Bocah	10
sinia	1
+ Tovalja od sinieh	1
tavolin ³⁷	1
+ Lonacah	4
kotlušah	3
sukalah	3
Biljacah	3
+ Kabanica od klašanjah za diteta	1
kaiša od britavah	2
ambarah za žita	6
koš	1

³⁵ sahan, bakrena posuda sa zvonastim poklopcem u kakvoj se nekad posluživalo kuhano jelo

³⁶ kevcija (tur. kepçe, kefçe) – susak, kutlača, zaimača, u Hercegovini i palja

³⁷ niski stolac (od tal. tavolino)

Inventarium Domus Parochialis de Sosuzia Die 5. July. An. Dom. 1740	
relictum à P. Gregorio Chouick à Crispino suo Successori Eri Georgio Manj- cewich.	
Оцъ и дѣти мѣхъ	6
и обѣихъ омина Sacra Suppellectilia propter Plenum.	5
+ Вѣнцы	2
+ Вѣнцы хонъ	1
Вѣнцы	3
+ мѣхъ	1
свѣтъ	1
Крестъ, и Часовъ	1
+ Крестъ	2
Крестъ	5
Занавѣсъ	15
мѣхъ	11
свѣтъ	3
мѣхъ обѣихъ	1
свѣтъ	1
Покровъ	1
Свѣтъ	2
Вѣнцы хонъ	1
Вѣнцы	2
Свѣтъ	1
мѣхъ	1
свѣтъ	1
+ Вѣнцы хонъ	2
мѣхъ	1
Вѣнцы хонъ	1
Свѣтъ	10
мѣхъ	1
Вѣнцы хонъ	1
Свѣтъ	1
+ мѣхъ обѣихъ	1
мѣхъ	1
мѣхъ	4
+ мѣхъ	3
свѣтъ	4
свѣтъ	3
Вѣнцы	5
+ мѣхъ обѣихъ хонъ	1
свѣтъ	1
Вѣнцы	1
свѣтъ	1

Slika 1. Prva stranica našastara župe Posušje iz 1780. godine

Stranica 2.

čāše caklene	3
peškira ordinaris	6
opinalah ³⁸	2
motika	1
grablje gvozdene	1
Badanj od kupusa veliki	1
kačica mala od kupusa	1
kačica za soli	1
sikira	1
Nadžak	1
Kantar veliki	1
kantar mahli	1
Vrićah	
Škatula za Ostiah i gvozdie od Partikulah i nožice	1
Kartoh od sudia	1
ćupa od masla	2
ćup od ulja	1
Sandukah	3
Dušek	1
Jastukah	4
findžanah	2
škatula od masla mahla	1
Varićak od Brašna veliki	1
Varićak od žita	1
kutie od smoka	4
+Samara	2
stolacah	4
komoštre ³⁹	1
sarp	1
+čiraka	2
Maše	1
slamnice	2
ožeg	1

³⁸ noževi

³⁹ lanci o koje se vješa kotao iznad ognjišta

Lopara	2
avan od kamena	1
naćve	1
sito	1
rešeto	1
stupa darvena	1
aršin darveni	1
suhd od sirćeta i sirćeta okah	8
tava	1
ražanj	1
ulček ⁴⁰	1
krošnje za siena velike	2
krošnja mahla	1
tezgere	1

Stranica 3.

Lopata darvrena	1
gvozdje za ostiah	1
luća okah	2
knjige od karštenja	5
knjige od staroga karštenja	1
gusle	1
ogledalo stahro	1

Findžana 4, Piata 4, buraće⁴¹ 2, sidžima⁴² 4, matapa⁴³ 2, torba 1

Res Comestibiles Sunt⁴⁴

Pšenice okah	10
Karišikah okah u brašnu i ništa više	35

⁴⁰ posuda za mjerenje žita različite veličine

⁴¹ manja posuda od kože s drvenim otvorom (burača)

⁴² drveni ili željezni kolac s duljim užetom na koji se pripinju krava ili konj

⁴³ Vjerojatno je napisano krivo slovo i trebalo je stajati mutapa (mutap – pokrivač od kozje dlake, obično korišten za pokrivanje konja).

⁴⁴ jestive namirnice

Vina okah	60 ⁴⁵
rakieh oka	4
ulja okah	2–3
Životinjeh dvoje jaganacah pak jaganacah 12 ⁴⁶	5
masla okah	4
sira okah	
Kokoših pirga	12
Pilićah doma	27

Vuneh u Jakova Bošnjaka okah	94 6

Posuški našastar jedini od spomenutih ima, nakon popisa stvari i namirnica, i posebno izdvojenu sekciju Libri Predicabiles (Knjige propovijedi). Na popisu se našlo 13 knjiga, od kojih neke nisu usko vezane za propovijedi, ali jesu za pojedine obrede. To su sljedeće knjige:

1. Reiffenstuel⁴⁷ Stahri
2. Instruzione a Parochi del Marco Buccoglioni
3. Legendario di Santi⁴⁸
4. Ochievacz⁴⁹ Nediglñi i svećani
5. Ochievacz veni mecum⁵⁰
6. Missionario Parochiale di Adriano Gambard⁵¹

⁴⁵ nejasno ima li vina 60 ili 260 oka

⁴⁶ Sve osim prve riječi dodano je naknadno, drugim rukopisom, latinicom.

⁴⁷ Vjerojatno je riječ o djelu *Theologia moralis. Brevi simulque clara methodo comprehensa, atque juxta sacros canones, ... succinctè resolvens omnes Materias Morales*, njemačkoga franjevačkog teologa Anakleta Reiffenstuela, tiskanog u Münchenu 1692. godine.

⁴⁸ Vjerojatno je riječ o djelu *Legendario delle vite de' Santi* koje je sastavio Giacomo di Voragine, a tiskano je više puta krajem 16. stoljeća u Veneciji i Genovi. U knjizi je za svaki dan predstavljen po jedan svetac s podacima i legendama iz njegova života.

⁴⁹ Fra Filip Lastrić Oćevac

⁵⁰ Poznato Lastrićevo djelo *Od' uzame*

⁵¹ Puni naslov Gambardijeve knjige je *Il missionario parrocchiale, ovvero Sommario di esortazioni famigliari sopra le cinquantadue domeniche dell'anno... di Adriano Gambard sacerdote*. S francuskoga ju je preveo Gostanzo Grasse,

7. Blagoslov od Poglaha
8. Istruzione Cristiana del Belarmino⁵²
9. Dottrina Cristiana del Giovanni Badoaro⁵³
10. Collectio Benedictionum⁵⁴
11. Manuare per li Curati del Gio. Battista Benamati⁵⁵
12. Nucleus Catecheticus⁵⁶
13. Circulus Aureus⁵⁷

a tiskana je u Milanu 1728. godine. Vidljivo je da je Olovčić izostavio jedno "r" u drugoj riječi skraćenog naslova. *Il missionario parrocchiale*. Radi se o propovijedima kroz cijelu godinu u formi obiteljskih nagovora.

⁵² Roberto Francesco Romolo Bellarmino (1542.-1621.), talijanski teolog, pisac i kardinal, član Družbe Isusove. Blaženim je proglašen 1923., a sedam godina poslije, po papi Piju XI., svetim. Olovčić je vjerojatno koristio skraćeni naslov jednog od dva Bellarminova djela: *Dottrina cristiana breve* (1597.) ili *Dichiarazione più copiosa della dottrina cristiana* (1598.). Oba su djela prevedena na mnoge jezike i u katehizaciji su korištena sve do 19. stoljeća.

⁵³ Giovanni Alberto Badoer (1649.-1714.), talijanski kardinal i patrijarh.

⁵⁴ Puni naslov glasi *Collectio, sive apparatus absolutionum, benedictionum, conjurationum, exorcismorum, rituum, et caeremoniarum*, a radi se o knjizi s uputstvima za odrješenja, blagoslove, egzorcizme, rituale i dr. Knjigu je priredio Bernard Sannig (? – 1704.), poznat i kao Bernard Šleski, češki franjevac, filozof, teolog, povjesničar, sveučilišni profesor i crkveni pravnik. Djelo je izdano tek nakon njegove smrti, u Veneciji, 1736. godine.

⁵⁵ Puni naslov knjige je *Manuale comodo per li curati, e per ogni altro sacerdote, che s'impieghi a beneficio de' fedeli, in funzioni al suo ministero spettanti. Del padre maestro Giambattista Benamati servita da Guastalla*, a tiskana je 1725. godine. Giovanni Battista Benamati bio je talijanski svećenik podrijetlom iz grada Guastalla, danas u pokrajini Emilia-Romagna, autor nekoliko priručnika o metodama rada župnika.

⁵⁶ Puni naslov knjige je *Nucleus Catecheticus: Continens Brevi Compendio Doctrinam Fidei Ac Morum, E Diversis Authoribus Erutus*. Autor je belgijski teolog Bernardinus Mercatoris, O. F. M. Knjiga je prvi put tiskana u 17. stoljeću i doživjela je brojna izdanja, a služila je kao temeljni udžbenik za vjersku pouku, sažimajući vjersku doktrinu i viđenje morala raznih autora.

⁵⁷ Puni naslov knjige glasi: *Circulus Aureus, seu Breve compendium caeremoniarum et rituum*, a napisao ju je Franciscus Marie de Capeliss, kapucin iz Bologne. Prvi je put tiskana 1680. godine. Radi se o obredniku, odnosno zbirci rituala propisanih od Katoličke Crkve.

2. Stvari kuchne. Tri Baçve veliche od vina, jedno rachischo, a drugo od sircheta; dvi Masnicze, jedan Badagn. Dvi Slamnicze od sukna, 3. Biglcza, jedan Chilim star, jedno sukancze, dva jastucha. Ovvo od aglina od sudia jedan legen, i hibrik bakreni, dva sana,⁶⁰ jedan bakračich, jedna tava, 5. piata zemgliani, 5. tanura darveni, dva piata velicha zemglia-

Stranica 2.

-na biela, dva porziona biela, 6. çanacha, 10. kascicha, 4. Chiupicze kalaisane, jedna tenxericza s' dankom(?), lonacz velichi, i mali, dva saxacha, priglagn, oxegh, gradile, raxagn, dvi tarpezicze s nogham, jedna sinia velicha, jedan kantarich, jedna sichiricza, jedna koprina, jedna vescetta,⁶¹ 4. buchare darvene, jedno burilo, dva buczata, jedna kova, dvi kutie, dvi vriche, jedna torba, jedna kanaveta, u kooi su četiri bocze veliche cziele, i ostale stvarčicze.

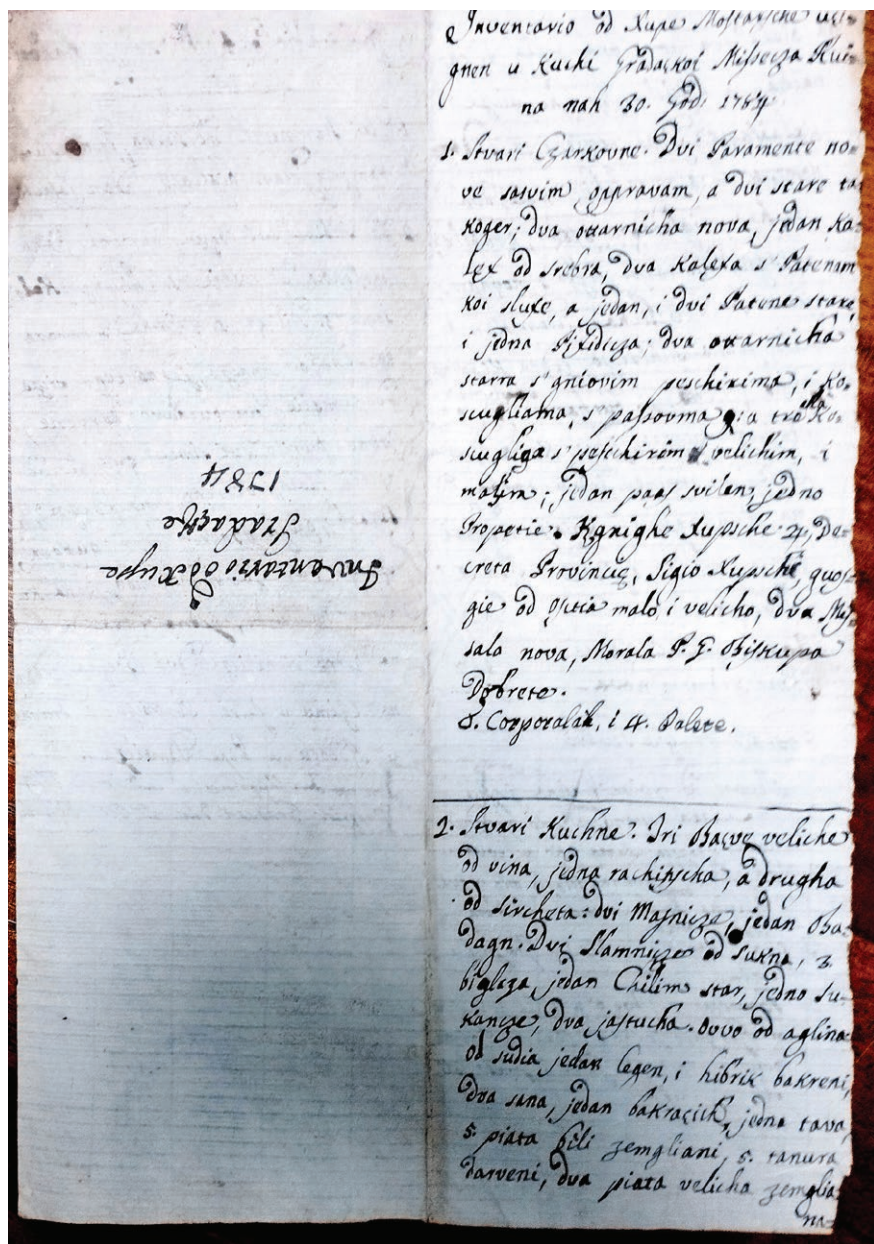
Jedna çasca czaklena

Jedna xebanicza nova

I ostale drughe stvari

⁶⁰ san – sahan

⁶¹ mijeh (prema tal. vescetta = mjehur)

Slika 3. Ovitak i prva stranica našastara "od Xupe Mostarsche"

Stvari od zaire, i icha⁶² jesu

Parvo = Xitta Pscenicznoga oko osamdeset okah, mlagega xitta oko 4. tovara

2. Vina oko 6. tovara. Masla oko 5. oka. Zeitina oka. Tarane, Bum-bura⁶³ pohmalo

3. Osta drop za rachie u Graczu, i u Czimu.

4. Bravegna 6., dvoje u Vida Zelenike u Graczu, a jedno u Abrama Rotima, dvoje u Verde, a jedno u Jure Tolića u Gori.

Inventario od kuchie, koja se nahodi u Raschoi=Gori

1. Dvi slamnicze od sukna, jedno sukancze, jedan bigliacz, jedan ja-stuk.

2. Od sudia, dvi Bačve od vina, jedna malescna od rachie, 3. Chiu-picze kalaisane, 3. sdilicze, 5. kascicha, 3. tanura darvena, 6. lonacza, jedna tenxericza od zemglie, dvi buchare darvene, jedno burilo, dvi sinie, gvosdie od ostita malo, i veliko, prikladagn, saxach, oxegh, Ba-kraç, legen guosden, raxagn, tavicza, sanduk nov, jedna koprena, dvi vriche, jedna torba za brascna, jedna sichiriczka, dva Badgna, jedan na Czimu u Jure Popovcza, a drughi u Rodoçu u Pope Udovicze.

Nedatirani⁶⁴ našastar koji potpisuje fra Lovro Soptić iz Blata najkraći je, a u njemu je popisano sljedeće:

Inventario Ego fr. Laurentius Soptich de Blatto

Ja F. Lovre Soptich ostavi o. p. F. Juri

Dvista, i pedeset oka Šenicze	250
Stoh, i pedeset oka raxi	150

⁶² od zaire (živežnih namirnica) i ića

⁶³ bumbur /bungur) – pšenična krupica

⁶⁴ Ne može se sa sigurnošću reći, ali se može pretpostaviti da našastar potječe iz župe Blato, gdje je fra Lovro Soptić župnikovao oko 1799.-1800. godine. Druge njegove službe u Hercegovini prije toga bile su u Ljubuškom (1786.-1792.), gdje župna kuća tada nije postojala te na Poljima (1795.), gdje je u to doba također nije bilo. O fra Lovri Soptiću, koji je u dva mandata bio definitior Provincije, i također u dva mandata kreševski gvardijan: ROBERT JOLIĆ, "Društvena i crkvena povijest Polja", u: IVO ČOLAK (ur.), *Fratar i planina*, Hrvatska akademija za znanost i umjetnost u BiH, Mostar, 2022., str. 72.

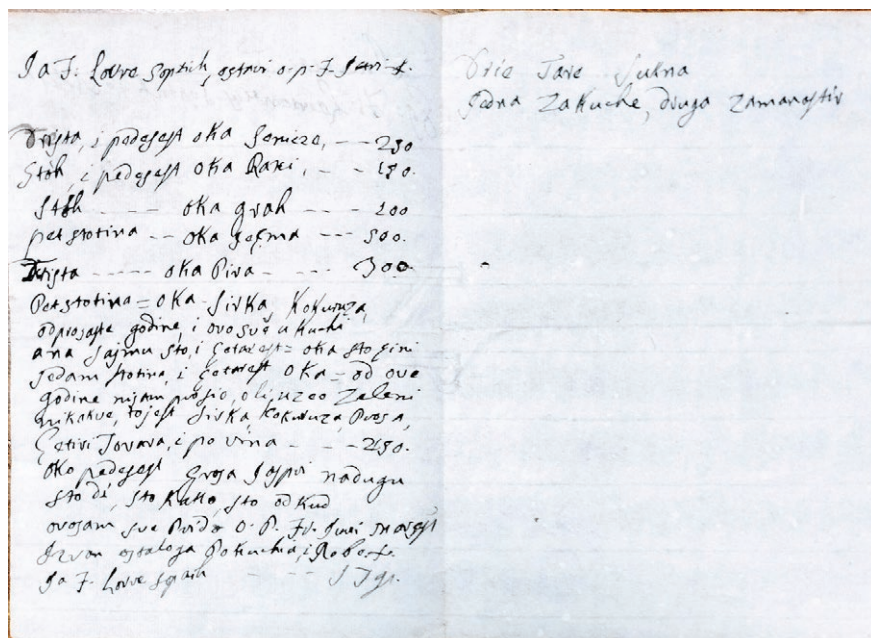
stoh oka grah	100
pet stotina oka ječma	500
Trista oka piva	300
Pet stotina oka sirka kokuruza	
Od prošaste godine, i ovo su u kuchi	
a na zajmu sto, i četerest = oka sto čini	
sedam stotina i četerest oka = od ove godine nisam prosio, oli uzeo	
Zeleni nikakve, to jest sirka, kokuruza, prosa.	
Četiri tovara i po vina	250
Oko pedeset dvoje jaspri na dugu	
što di, što kako, što od kud	
ovo sam sve pridlo o. p. Fr. Juri ???	
Izvan ostaloga Pokuchia i Robe +	

Ja F. Lovre Soptich

(dodatak na drugoj stranici dvolista)

Dvie tare(?) sukna

Jedna za kuchie, druga za manastir

Slika 4. Našastar fra Lovre Soptića

Našastar fra Pavla Penavića, naslovljen *Inventario od Chuce i Xupe Bročianske sto se naodij na Sluxbu Manastira S. Kate*,⁶⁵ također je prilično opširan, na tri stranice navedeno je sljedeće:

Stranica 1.

2 paramente sa svim svojim ruom

2 paramente novve

Marama za otara imma dosti

Dvie ciaclene gostarice

Otar lip sclopiti na čemu se Missa govori u chucci

2 oke Voscha za Missa i Pamuka za isti

Chutia od ostia, kalup od ostia, gvosdie od particular,

Nosvica od ostia

Od s. Vodde sud od Bacra, i 2 svíce od bilogha Voska

Cnighe, to iest od Chur(s)tegnia, od Vinčignia, od Missa, od Mrtvie i Decreta S. Bisc. i M:P:O:⁶⁶

Pochuccie

Koprina i res(e)tto na nassu slusbu i iedan sud u čemu stoi Brasno u zu???

3 Tengerie

Lonaca 5

3 Sagiaka

3 Čiuppa od masla

Stranica 2.

Masla 14 oka

Slanica s chasikam i sogliu

Guosdenie kapaka 5

~~Sdila~~ Darvenie

⁶⁵ *Inventario od Chuce i Xupe Bročianske sto se naodij na Sluxbu Manastira S. Kate*, AFSK, Fond: Našastari (imovnici) iz Kreševa i drugih župa (1780.-1962.), signatura Pred. SŽ 2.

⁶⁶ Vjerojatno se misli na biskupove i gvardijanove naredbe.

~~Sdila od zemglie kalaisane~~

Testia, bardak, i od sircheta sud

3 Çiraka

Piata od kositara 7, Piata od zemglie 7, Piata od Darveta 4, Tavva, Prichad(?), Oxegh, 2 Burila novva oko(va)na lipo, 3 Leghegna 2 od gvosdia a 1 od Bacra, Buchara 7, Çiassa od ciacla 4, 2 ibrika od Kave, fingiana 6, Sinie 2 i Tarpeza Vellika sa sviem tachumom,⁶⁷ Gradila, Raxagn, Irende, 2 Kantara malij i velikij, Sanduka 6, Kamenica od zejtina, 5 oka zejtina, Posteglia 5, Çiarsapha 3, Çiebadi 9, Sukanaca 4, Vurica 5, Grastna(?) od kave jedna, Kanavata 2, Sdila 7, Sdilij od zemglie 4, Baçava 8, sdila od Darvetta 5, Vina 10 Tovara,

Rachie 120 oka

Baçava malie 8

Masnice 2 od chupussa

Chupussa 250 oka

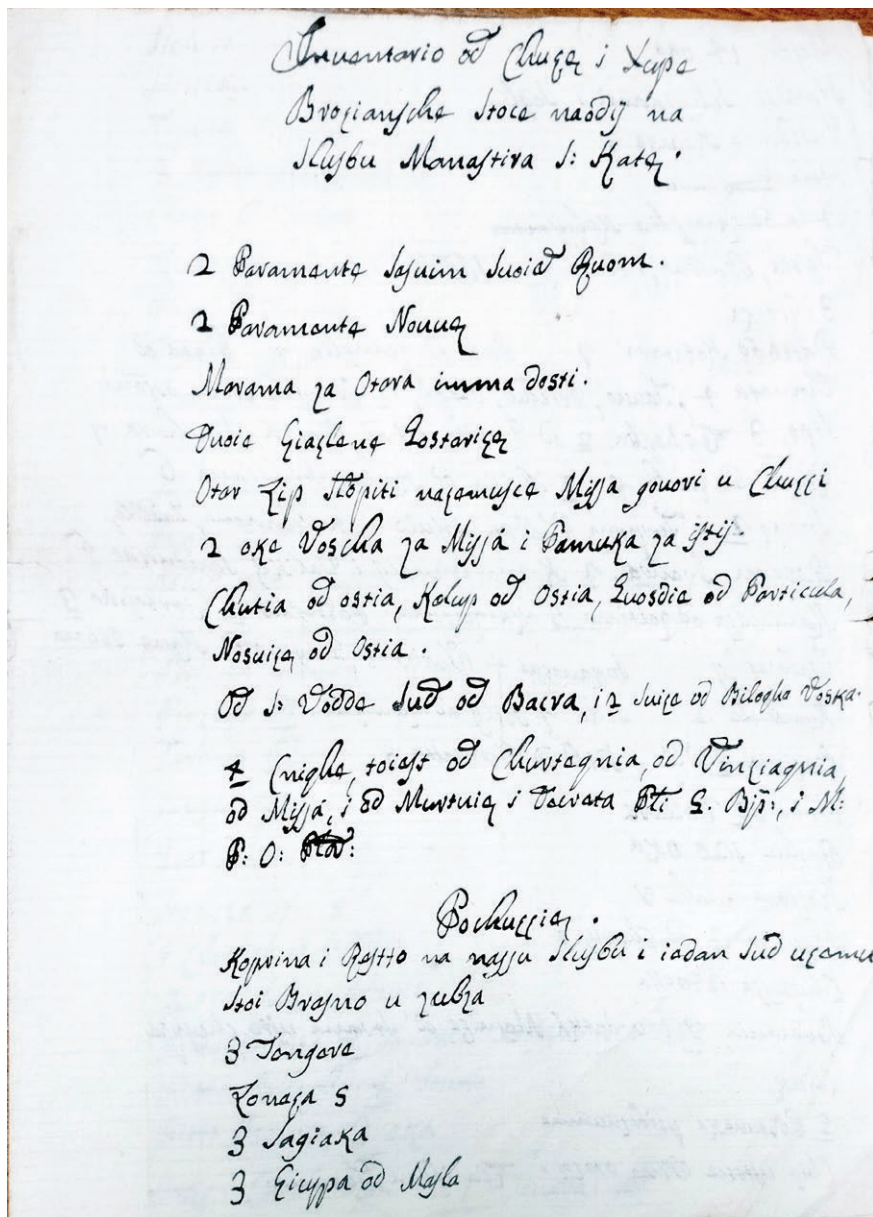
Badagnia 8 i u Satka(?) Masnica od strana 5 usto chuppa

Cliuk(?)

5 Postavaka pod baçvvama

Chi(u)p u sto sce Vino otaça i u iedan Darven

⁶⁷ takum (turc.) – oprema, pribor

Slika 5. Prva stranica našastara župe Brotnjo fra Pavla Penavića

Stranica 3.

Sichira
Mottika
Lopata
2 Kasna Manastirscha
Claka⁶⁸ 6 tovara
Luka Cziurglienogha 80 oka
Ploča 5 Tovara
Dasaka 20
Çiaturgnia nassa
Pločgnia Chučia
Slamgnia Chučia
Poiata mala
Kotac gdi sce kokosi rane. Kokoscij 30.
Lissa 6 na čemu sce Grozdie Susij
Bocion Veliki
Pirinča 6 oka
Tarana 6 oka
Jerista⁶⁹ 3 oka
Graa i sočivice 4 5 oka
Stolacza 4 5
i chotlich od s. Vodde
2 oke svicia loianica
Xitta Prvogga 8 Tovara. Sircieta 100 oka.
Xitta Bilogha 4. Tovara
Xitta Psenice 3 oka
Sirka i Chuchuruzza 27 Tovara

Još o našastarima

U nekim nešto mlađim našastarima u naslovu se navodi kako se izrađuju po naredbi, odnosno na zahtjev Franjevačkoga samostana u Kreševu. Tako fra Augustin Juričić iz Kreševa u uvodnom dijelu našastara župe Brotnjo, sačinjena u Gradnicima 30. svibnja 1820., prigodom primopredaje novom župniku fra Frani Kraljeviću,

⁶⁸ klak – kreč, vapno

⁶⁹ jerište – vrsta domaće tjestenine

napominje kako to čini "po zapovidi starieshina".⁷⁰ Ne možemo znati kad je naredba izdana i je li bila na snazi krajem 18. stoljeća ili je u to doba bila dio običajnog crkvenog prava. Steže se, međutim, dojam da, barem u vremenu na koje se odnose ovdje prezentirani našastari, način njihove izrade nije bio precizno propisan.

Dok fra Grgo Olovčić našastar pravi u preglednijoj, gotovo tabličnoj formi, dotle su u trima preostalim stvari uglavnom popisane jednostavnim nabranjem. S druge strane, našastar "Xupe Mostarsche" iz 1784. podijeljen je u tri skupine: crkvene i kućne stvari te životne potrepštine, što u ostala tri našastara nije slučaj, osim što je Olovčić izdvojio *Res Comestibiles Sunt* (jestive namirnice), među koje je stavio i životinje. Upada u oči da se našastar fra Lovre Soptića svodi gotovo samo na taj segment, uz napomenu da je to predao "izvan ostaloga Pokuchia i Robe".

Soptić ne navodi ništa od crkvenih stvari i misnoga ruha, čak ni "gvožđe za hostije", kojega, osim paramenti, nema ni u Olovčićevu našastaru. On, pak, navodi popis "knjiga od karštenja" i "knjiga od staroga karštenja", odnosno matične knjige, i to, s obzirom na to da ih ima pet aktualnih, vjerojatno ne samo matice krštenih nego i umrlih i vjenčanih, nego, kao što ih u Brotnju navodi fra Pavao Penavić, i knjigu misa te knjigu dekreta, odnosno zapovijedi biskupa i gvardijana.

Soptić među ostalim stvarima navodi i "kabanicu od klašanjah za diteta", što upućuje na mogućnost da su franjevci i u Hercegovini pripremali i, ako ne redovito, a onda barem povremeno, u osnovnim stvarima podučavali nadarene, bistre dječake prije odvođenja u kreševski samostan na školovanje.

U usporedbi s ostalim našastarima, župa Brotnjo je najbolje providena pokućstvom, misnim i oltarnim ruhom, živežnim namirnicama i ostalim, uključujući i vlastitu štalu te čatrnju. Kuća je dovoljno

⁷⁰ Inventario pro Anno 1820. Parochie Brotgnensis, AFSK, Fond: Našastari (imovnici) iz Kreševa i drugih župa (1780. – 1962.), signatura Pred. SŽ 2

prostrana da se u njoj, vjerojatno u hodniku,⁷¹ služila misa, a u njezinu je inventaru, za razliku od drugih, naveden i prenosivi oltar.

Zanimljivo je da u trima našastarima nema podataka o eventualnoj novčanoj prištedi koju župnik ostavlja svom nasljedniku, a fra Lovro Soptić čak bilježi dug od 52 jaspri. Povjeritelje ne navodi, ali ih sigurno ima više, čim uz bilješku dodaje opasku "što di, što kako, što od kud", što daje naslutiti da mu ni samom nije jasno kako je dug narastao do spomenutog iznosa.

Na kraju, zanimljivo bi bilo, jer su uočljive znatne međusobne razlike, napraviti analizu jezika i grafije svakoga od svećenika koji su izradili našastare, ali to nije tema ovog rada.

Zaključak

Našastari župa u "kreševskoj Hercegovini" s kraja 18. stoljeća daju nam, unatoč određenim nedostacima, mnogo konkretnih, dosad nepoznatih pokazatelja opremljenosti tadašnjih župnih kuća. Nedostaci se ogledaju u neujednačenosti našastara i, zbog toga, u po-manjkanju podataka u pojedinim segmentima, iz čega proizlazi da je vjerojatno stalno važeća naredba matičnoga kreševskog samostana o izradi našastara prigodom primopredaja župa bila nedorečena, bez jasnih uputa, pa su i forma i konkretnost ostavljeni na volju župnicima. Iz onoga što je zapisano jasno je, ako ostavimo po strani moguće razlike uzrokovane dvadesetljetnim razdobljem između izrade pojedinih našastara, da sve župe nisu bile u istoj mjeri opremljene misnim ruhom i priborom te da je količina živežnih namirnica umnogome ovisila o agilnosti pojedinih župnika, što je razumljivo sa stanovišta različite veličine i broja vjernika u župama. Podatci iz našastara unekoliko mijenjaju dosad ustaljenu sliku župnih kuća, oslikanu sumornim i dominantno negativnim tonovima, više stvaranu

⁷¹ Takve župne kuće pravljene su, uslijed ograničenja osmanske vlasti glede gradnje crkava, do samoga kraja osmanske vladavine Bosnom i Hercegovinom. Tako se u dijelu kronike župe Kiseljak u kome se piše o gradnji prve župne kuće, 1876. godine, navodi da su "zgrade bile posve prosto sagrađene" te da je "župnik morao u župnom stanu na hodniku držati službu Božju i to je trajalo više godina". Zbog toga je za hodnik ostavljeno više prostora nego za sve ostale prostorije. ARHIV ŽUPE KISELJAK, *Spomenica župe Kiseljak*, bez signature, str. 2, 29.

svojevrsnim romanesknim i zapisima s lokalpatriotskim prizvukom, nego dokumentiranim činjenicama.

Iako je obnova kreševskoga samostana i crkve nakon izgorjenja 1765. godine dugo vremena zauzimala prioritarno mjesto, župe i njihovo održavanje nisu bile materijalno zapostavljene, što se najbolje vidi po količinama pojedinih živežnih namirnica, primjerice žitarica, koje nisu bile u prvom planu u izdržavanju samostana, nego su služile župnicima. Također se ne može govoriti ni o pastoralnoj zapostavljenosti; naprotiv, koliko je puku značila stalna nazočnost svećenika, najbolje ilustriraju podatci iz radova koji su se bavili opskrbom samostana, odnosno dio koji govori o svakogodišnjem davanju župljana "u blagoslov" kroz darivanje sitne stoke. Kroz to su i župnici na određen način bili materijalno osigurani pa se može zaključiti da su pastoralni i materijalni segmenti bili isprepleteni za uzajamnu korist samostana, župljana i župnika. Dug fra Lovre Soptića pokazuje, uz ostalo, i da su župnici na planu materijalnog imali i određenu vrstu autonomije u odlučivanju.

Kada je, pak, riječ o opremljenosti crkvenim stvarima, očit manjak podataka i razlike u iznesenim podacima ne daju dovoljno materijala za donošenje egzaktnoga zaključka. Misa se, znamo, ne može služiti bez misnoga ruha, paramente i pripadajuće opreme, kao ni bez kaleža i drugog crkvenog posuđa i pribora, ali njihovo postojanje nije uvijek i u dovoljnoj mjeri dokumentirano, vjerojatno jer je bilo podrazumijevajuće. Slično je i s vjerskom literaturom: ako je župa Posušje 1780. godine imala 13 takvih svezaka, može se pretpostaviti da su određen broj svezaka imale i druge župe, ali župnici nisu smatrali uputnim navoditi ih u inventarima. Takav stav dodatno potvrđuje (ne)navođenje matičnih knjiga u našastarima nekih župa, iako je njihovo vođenje bilo obvezno te bi bez njih funkcioniranje župe i djelovanje župnika bilo okrnjeno i nepotpuno.